

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра практичної психології

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Для спеціальності

6.030103 - Практична психологія

Автор: асистент кафедри
практичної психології Кулікова А.О.

Затверджено на засіданні кафедри протокол № ____ від « ____ » _____ 2016р.

ЗМІСТ

1. Навчальна програма дисципліни.
2. Робоча програма навчальної дисципліни.
3. Навчальний контент.
4. Методичні рекомендації до проведення практичних (семінарських) занять, завдання для лабораторних робіт.
5. Дидактичне забезпечення самостійної роботи.
6. Засоби діагностики навчальних досягнень студентів.
7. Перелік навчально-методичних посібників, технічних засобів навчання
8. Інформаційні матеріали бібліотеки по забезпеченню навчальними підручниками (посібниками) з дисципліни.

Міністерство освіти і науки України

Психологія девіантної поведінки

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

підготовки ОКР «Бакалавр»

спеціальності 6.030103 - Практична психологія

(шифр за освітньою програмою _____)

2016 рік

**РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

асистент кафедри практичної психології Кулікова А.О.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету

“ _____ ” _____ 2016 року, протокол № _____

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки» складена відповідно до освітньої програми підготовки ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 0301 соціально-політичні науки, спеціальності 6.030103 Практична психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є особистість з проявами девіацій та засоби корекції.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна має зв'язок з загальною психологією, психодіагностикою, патопсихологією та клінічною психологією, тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- 1. Змістовний модуль 1.** «Психологія девіантної поведінки як галузь психології»
- 2. Змістовний модуль 2.** «Типологія соціально дезадаптованої поведінки»
- 3. Змістовний модуль 3** «Діагностика, корекція і профілактика девіантної поведінки»

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки» є розкриття актуальності психології девіантної поведінки як галузі психології.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія девіантної поведінки» є:

1. визначення проблематики цього особливого напрямку в психологічній науці;
2. охарактеризувати основні поняття і підходи до вивчення соціальних відхилень у поведінці різновікових індивідів;
3. надати типологію і моделі девіантної поведінки;
4. представити методи діагностики і корекції відхиляючої поведінки підлітків.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати:

1. основні поняття і категорії розвитку і прояв різноманітних форм девіантної поведінки;
2. знати основні підходи до обґрунтування причин девіантної поведінки;
3. типологію соціально-дезадаптованої та відхиляючої поведінки підлітків;
4. визначення різноманітних форм девіантної поведінки в їх розвитку і проявах.

вміти:

1. володіти: методиками корекції та профілактики девіантної поведінки;
2. володіти: програмами роботи психолога з девіантними підлітками, з метою корекції девіацій і поліпшення адаптації до соціального оточення.На вивчення навчальної дисципліни відводиться 60 годин / 2 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. Психологія девіантної поведінки як галузь психології.

Тема 1. Предмет і задачі психології девіантної поведінки. Основні підходи і поняття.

Актуальність проблем психології девіантної поведінки. Головні задачі курсу. Поняття адаптивної та відхиляючої поведінки. Історичні основи вивчення питання девіантної поведінки.

Тема 2. Соціальна норма: генезис, суть і класифікація.

Визначення поняття “соціальна норма”. Функції соціальних норм у суспільстві. Засоби виникнення і функціонування соціальних норм.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Типологія девіантної, соціально дезадаптивної поведінки.

Тема 1. Основні причини і формування відхиляючої поведінки.

Диспозиційна поведінка. Мотиваційна підструктура відхиляючої поведінки. Групи причин соціальної дезадаптації індивіда.

Тема 2. Типи соціально дезадаптованої поведінки.

Моделі девіантної поведінки. Особистісна модель, девіантна поведінка на ситуативному та середовищному рівні. Типи важко вихованості особистості.

Тема 3 Адиктивна і кримінальна поведінка.

Визначення адиктивної і деліквентної поведінки. Процес переходу до кримінальної і адиктивної поведінки. Психологічні аспекти алкоголізму, наркоманії та правопорушень неповнолітніми.

Тема 4. Акцентуації характеру – передумова виникнення девіацій.

Психологічний підтекст акцентування особистості. Види акцентуацій, що приводять до девіантної поведінки.

Тема 5. Агресія і аутоагресія як супроводжуючий фактор девіацій.

Агресія і агресивність: визначення і межі понять. Агресивність як особистісна характеристика. Форми прояву агресії. Види агресії за концепцією Г.Аммона (1990 р.).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Діагностика, корекція і профілактика девіацій.

Тема 1. Діагностика девіантної поведінки.

Встановлення контакту з девіантними дітьми. Методика контактної взаємодії. Методики виявлення патологій характеру Р. Кетелла, А.Е. Личко і проєктивний тест М. Люшера.

Тема 2. Корекція девіацій.

Тактика психотерапевтичних заходів. Тренінг модифікації поведінки. Тренінг ефективності батьків. Тренінг психологічної компетентності вихователя.

Тема 3. Профілактика девіантної поведінки.

Загальні принципи профілактики девіацій. Пріоритетність інтересів дитини як головний фактор запобігання девіацій.

3. Рекомендована література.

Базова

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.
2. Бадмаев С.А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. – М., 1997.
3. Бойко И.Б. Самоубийство и его предупреждение. – СПб, 1997.
4. Єгорова М.С. Генетика поведения: психологический аспект. – М., 1995.
5. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
6. Комплексные исследования в суицидологии. – М., 1996.
7. Наркомания как форма девиантного поведения. – М., 1998.
8. Реан А.А., Коломинский Я.А. Социальная педагогическая психология.
9. Ричкова Н.А. Дезадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофілактика. – М., 2000.

Допоміжна

1. Еникеева Д.Д. Популярные основы психиатрии. – Д.: Сталкер, 1997. - 432 с.
2. Личко А.Е. Типы акцентаций и психопатий у подростков. – М., 1996.
3. Ішмуратов А.Г. Конфлікт і злагода. – К., 1998.
4. Немов Р.С. Психологія. Т.ІІ. – М., 1991.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання - залік

5. Засоби діагностики успішності навчання:

- індивідуальні завдання
- перелік питань до заліку з дисципліни.

Маріупольський державний університет
Кафедра педагогіки та психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Завідувач кафедри

“_____” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

0301 соціально-політичні науки

6.030103 «Практична психологія»

Факультет філології та масових комунікацій

2016-2017 рік.

Робоча програма **Психологія девіантної поведінки** для студентів ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 0301 соціально-політичні науки, спеціальності 6.030103 - «Практична психологія»

Розробник: асистент кафедри практичної психології Кулікова А.О.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології
Протокол від “ ____ ” _____ 20__ року № ____

Завідувач кафедри практичної психології _____ (Варава Л.А.)
“ ____ ” _____ 20__ року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	0301 Соціально-політичні науки	Нормативна	
	6. 030103 «Практична психологія»		
Модулів - 3	«Практична психологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		3-й	3-й
		Семестр	
Загальна кількість годин - 60		5-й	5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента -	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	10 год.
		Самостійна робота	
		30 год.	41 год.
		Індивідуальні завдання:	
6 год.	3 год.		
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 0,67 %

для заочної форми навчання – 0,36 %

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: розкрити актуальність психології девіантної поведінки як галузі психології, визначити проблематику цього особливого напрямку в психологічній науці, охарактеризувати основні поняття і підходи до вивчення соціальних відхилень у поведінці різновікових індивідів, надати типологію і моделі девіантної поведінки, представити методи діагностики і корекції відхиляючої поведінки підлітків.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Знати:

1. Основні поняття і категорії розвитку і прояв різноманітних форм девіантної поведінки;
2. знати основні підходи до обґрунтування причин девіантної поведінки;
3. типологію соціально-дезадаптованої та відхиляючої поведінки підлітків;
4. визначення різноманітних форм девіантної поведінки в їх розвитку і проявах.

Вміти:

1. володіти: методиками корекції та профілактики девіантної поведінки;
2. володіти: програмами роботи психолога з девіантними підлітками, з метою корекції девіацій і поліпшення адаптації до соціального оточення.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Психологія девіантної поведінки як галузь психології.

Тема 1. Предмет і задачі психології девіантної поведінки. Основні підходи і поняття.

Актуальність проблем психології девіантної поведінки. Головні задачі курсу. Поняття адаптивної та відхиляючої поведінки. Історичні основи вивчення питання девіантної поведінки. Види девіантної поведінки: дезадаптивна та асоціальна поведінки. Біологічний, соціальний, психологічний, поведінковий, гуманістичний та емпіричний підходи до досліджень девіантної поведінки.

Тема 2. Соціальна норма: генезис, суть і класифікація.

Визначення поняття “соціальна норма”. Функції соціальних норм у суспільстві. Засоби виникнення і функціонування соціальних норм. Основні властивості соціальної норми. Норма як статична величина

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Типологія девіантної, соціально дезадаптивної поведінки.

Тема 1. Основні причини і формування відхиляючої поведінки.

Диспозиційна поведінка. Мотиваційна підструктура відхиляючої поведінки. Групи причин соціальної дезадаптації індивіда. Процеси у суспільстві, що впливають на диспозицію поведінки. Становище у родині як фактор формування девіацій. Виявлення факторів ризику.

Тема 2. Типи соціально дезадаптованої поведінки.

Моделі девіантної поведінки. Особистісна модель, девіантна поведінка на ситуативному та середовищному рівні.

Типи важко вихованості особистості. Педагогічна запущеність. Акцентуативна особистість. Удавана або ситуативна важко вихованість.

Тема 3 Адиктивна і кримінальна поведінка.

Визначення адиктивної і деліквентної поведінки. Процес переходу до кримінальної і адиктивної поведінки. Психологічні аспекти алкоголізму, наркоманії та правопорушень неповнолітніми. Стадії розвитку адиктивної поведінки. Психологічна готовність до адиктивної поведінки. Адиктивна поведінка як шлях до зруйнування особистості.

Тема 4. Акцентуації характеру – передумова виникнення девіацій.

Психологічний підтекст акцентування особистості. Види акцентуацій, що приводять до девіантної поведінки. Визначення типу акцентуацій як запобігання подальшого формування девіантної поведінки.

Тема 5. Агресія і аутоагресія як супроводжуючий фактор девіацій. Суїцид.

Агресія і агресивність: визначення і межі понять. Агресивність як особистісна характеристика. Форми прояву агресії. Види агресії за концепцією Г.Аммона (1990 р.). Коло проблем, породжених показом агресивних дій в кіно та по телебаченню. Моделі вивчення відношення мас-медіа до наслідкової агресивної поведінки. Параметри важкості агресивних проявів особистості. Фактори ризику суїциду. Характерні риси суїцидальної поведінки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Діагностика, корекція і профілактика девіацій.

Тема 1. Діагностика девіантної поведінки.

Встановлення контакту з девіантними дітьми. Методика контактної взаємодії. Методики виявлення патологій характеру Р. Кетелла, А.Е. Личко і проєктивний тест М. Люшера. Методика діагностики до відхиляючої поведінки. Карта спостереження. Бесіда як безпосередня форма діагностики. Вивчення рівня самооцінки. Анкетування.

Тема 2. Корекція девіацій.

Тактика психотерапевтичних заходів.

Тренінг модифікації поведінки. Тренінг ефективності батьків. Тренінг психологічної компетентності вихователя. Модель крокових змін у поведінці.

Детермінанти проблемної поведінки. Родинний анамнез. Особливості надання допомоги дітям, постраждалим від насильства.

Тема 3. Профілактика девіантної поведінки.

Загальні принципи профілактики девіацій. Пріоритетність інтересів дитини як головний фактор запобігання девіацій. Групи ризику девіацій за соціальним, психологічним та фізичним становищем особистості.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Психологія девіантної поведінки як галузь психології.												
Тема 1. Предмет і задачі психології девіантної поведінки. Основні підходи і поняття.	7					3	8					4
		2	2					2	2			
Тема 2. Соціальна норма. Генезис, суть і класифікація.	3					3	4					4
Разом за змістовим модулем 1	10	2	2			6	12	2	2			8
Змістовий модуль 2. Типологія соціально дезадаптованої поведінки.												
Тема 1. Причини формування відхиленої поведінки.	3					3	8					4
			2					2	2			
Тема 2. Типи соціально дезадаптованої поведінки.	5					3	4					4
Тема 3.	7	2				3	4					4

Аддиктивна і кримінальна поведінка			2									
Тема 4. Акцентуації характеру – передумова девіантної поведінки.	5	2				3	6		2			4
Тема 5. Агресія і ауто агресія як бсупроводжуючий фактор девіацій.	7	2	2			3	7		2			5
Разом за змістовим модулем 2	27	6	6			15	29	2	6			21
Змістовий модуль 3. Діагностика, корекція і профілактика девіантної поведінки												
Тема 1. Діагностика девіантної поведінки.	5	2				3	4					4
Тема 2. Корекція девіацій.	7	2	2			3	8	2	2			4
Тема 3. Профілактика девіантної поведінки.	5	2				3	4					4
Разом за змістовим модулем 3	17	6	2			9	16	2	2			12
Усього годин	54	14	10			30	57	6	10			41
Модуль 2												
ІНДЗ						6						3
Усього годин	60	14	10			6	30	6	10			3

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Психологія девіантної поведінки як галузь психології. Основні підходи до обґрунтування причин девіантної	1

	поведінки.	
2	Причини девіантної поведінки.	1
3	Форми прояву девіацій.	1
4	Агресія як супроводжуючий фактор девіантної поведінки.	1
5 -6	Суїцидальна поведінка й сексуальні девіацій як форми прояву відхиляючої поведінки.	2
7	Суїцидальна поведінка й сексуальні девіацій як форми прояву відхиляючої поведінки.	1
8	Роль діагностики у виявленні девіацій поведінки.	1
9-10	Психопрофілактика й психокорекція девіантної поведінки.	2
	Разом	10

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і задачі психології девіантної поведінки. Основні підходи і поняття.	3
2	Соціальна норма. Генезис, суть і класифікація.	2
3	Причини формування відхиленої поведінки	4
4	Типи соціально дезадаптованої поведінки.	2
5	Аддиктивна і кримінальна поведінка	2
6	Акцентуації характеру – передумова девіантної поведінки.	2
7	Агресія і ауто агресія як супроводжуючий фактор девіацій.	3
8	Діагностика девіантної поведінки.	4
9	Корекція девіацій.	4
10	Профілактика девіантної поведінки.	4
	Разом	30

7. Індивідуальні завдання

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Психологія девіантної поведінки як галузь психології.

1. Надайте визначення поняттю «девіантна поведінка» с точки зору соціальної норми.
2. Надайте визначення поняттю «девіантна поведінка» с точки зору особистісних утворень.
3. Назвіть ознаки:
  - аддиктивної поведінки;
  - делінквентної поведінки;
  - криміногенної;
  - дезадаптованої.
1. Який підхід до пояснювання причин девіацій Ви вважаєте найбільш обґрунтованим? Відповідь доведіть прикладами.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Типологія соціально дезадаптованої поведінки.

1. Розкрийте поняття:
  - педагогічна запущеність;
  - агресивний стереотип поведінки;
  - гіпопротекція й гиперпротекція;
  - соціальна дезадаптація.
2. Поясніть сутність й причини появи певних психічних реакцій:
  - реакція відмови;
  - реакція протесту;
  - реакція імітації;
  - реакція емансипації.
3. Визначте роль матері (батька) у формуванні девіантної поведінки в підлітковому віці.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

- Оберіть з числа знайомих підлітка або юнака з девіантними проявами у поведінці.
- Складіть карту спостережень Скотта.
- Визначте тип девіацій.
- Напишіть можливу корекційну програму роботи з респондентом.

8. Методи навчання

Лекції, розв'язування практичних психологічних задач, складання карти спостереження Скотта, заповнення таблиць, дискусії, конспектування, рефератів, укладання глосарію.

9. Методи контролю

Перевірка конспектів лекцій, конспектів з підготовки до семінарських занять, оцінювання написання рефератів, відповідей на семінарських заняттях.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота										Сума
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2					Змістовий модуль № 3			
T1	T2	T1	T2	T3	T4	T5	T1	T2	T3	20
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Опорні конспекти лекцій.
2. Навчальна та довідкова література.

12. Рекомендована література

Базова

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.

2. Бадмаев С.А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. – М., 1997.
3. Бойко И.Б. Самоубийство и его предупреждение. – СПб, 1997.
4. Егорова М.С. Генетика поведения: психологический аспект. – М., 1995.
5. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
6. Комплексные исследования в суицидологии. – М., 1996.
7. Наркомания как форма девиантного поведения. – М., 1998.
8. Реан А.А., Коломинский Я.А. Социальная педагогическая психология.
9. Ричкова Н.А. Дезадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофілактика. – М., 2000.

Допоміжна

1. Еникеева Д.Д. Популярные основы психиатрии. – Д.: Сталкер, 1997. - 432 с.
2. Личко А.Е. Типы акцентаций и психопатий у подростков. – М., 1996.
3. Ишмуратов А.Г. Конфлікт і злагода. – К., 1998.
4. Немов Р.С. Психологія. Т.ІІ. – М., 1991.

13. Інформаційні ресурси

1. <http://khomich.narod.ru/DEVIANTNOE-POVEDENIE/Deviantnoe-posobie.htm>
2. http://www.studmed.ru/view/kleyberg-yua-psihologiya-deviantnogo-povedeniya_d0cb3259448.html
3. <http://www.klex.ru/czm>

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

з дисципліни «Психологія девіантної поведінки»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Психологія девіантної поведінки як галузь психології.

Тема 1. Предмет і задачі психології девіантної поведінки. Основні підходи і поняття.

Актуальність проблем психології девіантної поведінки. Головні задачі курсу. Поняття адаптивної та відхиляючої поведінки. Історичні основи вивчення питання девіантної поведінки. Види девіантної поведінки: дезадаптивна та асоціальна поведінки. Біологічний, соціальний, психологічний, поведінковий, гуманістичний та емпіричний підходи до досліджень девіантної поведінки.

Тема 2. Соціальна норма: генезис, суть і класифікація.

Визначення поняття “соціальна норма”. Функції соціальних норм у суспільстві. Засоби виникнення і функціонування соціальних норм. Основні властивості соціальної норми. Норма як статична величина

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Типологія девіантної, соціально дезадаптивної поведінки.

Тема 1. Основні причини і формування відхиляючої поведінки.

Диспозиційна поведінка. Мотиваційна підструктура відхиляючої поведінки. Групи причин соціальної дезадаптації індивіда. Процеси у суспільстві, що впливають на диспозицію поведінки. Становище у родині як фактор формування девіацій. Виявлення факторів ризику.

Тема 2. Типи соціально дезадаптованої поведінки.

Моделі девіантної поведінки. Особистісна модель, девіантна поведінка на ситуативному та середовищному рівні. Типи важко вихованості особистості. Педагогічна запущеність. Акцентуативна особистість. Удавана або ситуативна важко вихованість.

Тема 3. Адиктивна і кримінальна поведінка.

Визначення адиктивної і деліквентної поведінки. Процес переходу до кримінальної і адиктивної поведінки. Психологічні аспекти алкоголізму, наркоманії та правопорушень неповнолітніми. Стадії розвитку адиктивної поведінки. Психологічна готовність до адиктивної поведінки. Адиктивна поведінка як шлях до зруйнування особистості.

Тема 4. Акцентуації характеру – передумова виникнення девіацій.

Психологічний підтекст акцентування особистості. Види акцентуацій, що приводять до девіантної поведінки. Визначення типу акцентуацій як запобігання подальшого формування девіантної поведінки.

Тема 5. Агресія і аутоагресія як супроводжуючий фактор девіацій.

Суїцид.

Агресія і агресивність: визначення і межі понять. Агресивність як особистісна характеристика. Форми прояву агресії. Види агресії за концепцією Г.Аммона (1990 р.). Коло проблем, породжених показом агресивних дій в кіно та по телебаченню. Моделі вивчення відношення мас-медіа до наслідкової агресивної поведінки. Параметри важкості агресивних проявів особистості. Фактори ризику суїциду. Характерні риси суїцидальної поведінки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Діагностика, корекція і профілактика девіацій.

Тема 1. Діагностика девіантної поведінки.

Встановлення контакту з девіантними дітьми. Методика контактної взаємодії. Методики виявлення патологій характеру Р. Кетелла, А.Е. Личко і проективний тест М. Люшера. Методика діагностики до відхиляючої поведінки. Карта спостереження. Бесіда як безпосередня форма діагностики. Вивчення рівня самооцінки. Анкетування.

Тема 2. Корекція девіацій.

Тактика психотерапевтичних заходів. Тренінг модифікації поведінки. Тренінг ефективності батьків. Тренінг психологічної компетентності вихователя. Модель крокових змін у поведінці. Детермінанти проблемної поведінки. Родинний анамнез. Особливості надання допомоги дітям, постраждалим від насильства.

Тема 3. Профілактика девіантної поведінки.

Загальні принципи профілактики девіацій. Пріоритетність інтересів дитини як головний фактор запобігання девіацій. Групи ризику девіацій за соціальним, психологічним та фізичним становищем особистості.

Рекомендована література

Базова

1. Андрєєва Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.
2. Бадмаєв С.А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. – М., 1997.
3. Бойко И.Б. Самоубийство и его предупреждение. – СПб, 1997.
4. Єгорова М.С. Генетика поведения: психологический аспект. – М., 1995.
5. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
6. Комплексные исследования в суицидологии. – М., 1996.
7. Наркомания как форма девиантного поведения. – М., 1998.
8. Реан А.А., Коломинский Я.А. Социальная педагогическая психология.
9. Ричкова Н.А. Деадаптивне поведіння дітей. Діагностика, корекція, психопрофілактика. – М., 2000.

Допоміжна

1. Еникеева Д.Д. Популярные основы психиатрии. – Д.: Сталкер, 1997. - 432 с.
2. Личко А.Е. Типы акцентаций и психопатий у подростков. – М., 1996.
3. Ішмуратов А.Г. Конфлікт і злагода. – К., 1998.
4. Немов Р.С. Психологія. Т.ІІ. – М., 1991.

Інформаційні ресурси

1. <http://khomich.narod.ru/DEVIANTNOE-POVEDENIE/Deviantnoe-posobie.htm>
2. http://www.studmed.ru/view/kleyberg-yua-psihologiya-deviantnogo-povedeniya_d0cb3259448.html
3. <http://www.klex.ru/czm>

**Маріупольський державний університет
Кафедра практичної психології**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**до семінарських занять з навчальної дисципліни
«Психологія девіантної поведінки»
для студентів денної та заочної форми навчання
0301 соціально-політичні науки
6.030103 «Практична психологія»**

Факультет філології та масових комунікацій

2016-2017 рік

Методичні рекомендації до семінарських занять з навчальної дисципліни
«Психологія девіантної поведінки» для студентів 3 курсу ОКР «Бакалавр»
за напрямом підготовки 0301 соціально-політичні науки, спеціальності
6.030103 «Практична психологія»

Розробник: асистент кафедри практичної психології Кулікова А.О.

Методичні рекомендації затверджені на засіданні кафедри практичної
психології

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри практичної психології _____ (Варава Л.А.)
“ _____ ” _____ 20__ року

ПЕРЕДМОВА

В методичних рекомендаціях представлені основні теоретичні положення, комплексу навчально-методичного забезпечення до кожної теми курсу, методичні рекомендації по підготовці і виконанню семінарських занять. Викладено основні поняття курсу, завдання для самоконтролю, список обов'язкової та рекомендованої літератури для вивчення дисципліни.

Основою для розробки представлених методичних рекомендацій стала робоча програма навчальної дисципліни «Психологія девіантної поведінки» для студентів 3 курсу ОКР «Бакалавр» за напрямом підготовки 0301 соціально-політичні науки, спеціальності 6.030103 «Практична психологія», що відображає сучасні досягнення світового і вітчизняного гуманітарного знання у всьому його багатстві і розмаїтті наукових напрямків, охоплює основну проблематику сучасної особистості.

Семінарські заняття з цієї дисципліни передбачають використання активних методів навчання у вищій школі. Це наближає студента до умов його професійної діяльності: програвання рольових ігор, розв'язання ситуацій, проведення дискусій.

Плани семінарських занять.

Змістовий модуль 1.

Семінар № 1.

Тема: Психологія девіантної поведінки як галузь психології. Основні підходи до обґрунтування причин девіантної поведінки.

ПЛАН.

1. Психологія девіантної поведінки як галузь психології.
Актуальність проблем психології девіантної поведінки.
2. Поняття адаптивної і відхиляючої поведінки.
3. Визначення поняття девіантної поведінки.
4. Основні підходи вивчення питання:
  - а) біологічний (Ч. Лоброзо; У. Пирс);
  - б) соціологічний (Жан Кетле, Е. Дюркгейм, теорія стігмації Беккера та Гоффмана);
5. Фактори, що впливають на формування девіацій.
6. Визначення поняття соціальної норми, як відправна точка у поясненні девіантної поведінки.

Література.

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.
2. Клейберг Ю.А. Психологія девиантного поведіння. – М., 2001.
3. Ишмуратов А.Г. Конфлікт і злагода. – К., 1998.
4. Немов Р.С. Психологія. Т.ІІ. – М., 1991.

Змістовий модуль 2.

Семинар № 2.

Тема: Причини девіантної поведінки.

ПЛАН.

1. Формуючі причини девіантної поведінки.
  - Блокування найважливіших потреб дитини як одна з причин девіацій.
  - Порушення відносин в діаді дорослий – дитина – перший крок до дезадаптації.
  - Роль психічного захисту у формуванні девіантної поведінки.
2. Основоположні причини формування девіантної поведінки.
  - Соціально-педагогічна запущеність.
  - Глибокий психологічний дискомфорт.
  - Відхилення у психічному та фізичному стані здоров'я.
  - Відсутність умов щодо самовиразу.
3. Зовнішні та інституалізовані чинники ризику проявів девіацій.
  - Стан родини.
  - Суспільні процеси.
  - Вплив освітніх закладів.

Література.

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.
2. Клейберг Ю.А. Психологія девиантного поведіння. – М., 2001.
3. Бадмаев С.А. Психологіческая корекція отклоняющегося поведіння школьників. – М., 1997.
4. Ричкова Н.А. Дезадаптивне поведіння дітей. Діагностика, корекція, психопрофілактика. – М., 2000.

Семінар № 3.

Тема: Форми прояву девіацій.

ПЛАН.

1. Поняття про делінкветну, аддиктивну, криміногенну поведінку. Визначення та характеристика.
2. Основні види підліткових девіацій:
  - Втечі з дому (*емансипаційні, іммутивні, демонстративні, дроманичні*).
  - Бродяжництво. Психологічні передумови.
  - Рання алкоголізація (*групова та індивідуальна залежність*).

Література.

1. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
2. Єгорова М.С. Генетика поведения: психологический аспект. – М., 1995.
3. Личко А.Е. Типы акцентаций и психопатий у подростков. – М., 1996.
4. Мониторинг общественного мнения молодёжи по социально-экономическим и политическим проблемам. – Спб. – Уфа, 1996.

Семінар № 4.

Тема: Агресія як супроводжуючий фактор девіантної поведінки.

ПЛАН.

1. Форми прояву агресії. Визначення агресивної поведінки.
2. Чинники, що впливають на агресивні прояви.
  - Родинні зв'язки.
  - Вплив засобів масової інформації на формування агресивних реакцій та стереотипу поведінки (*«сприяюча» модель, «модель катарсису», «збуджуюча» модель*).

3. Тяжкість агресивних проявів. Параметри визначення.
4. Форми зняття зайвої агресивності.

Література.

1. Єгорова М.С. Генетика поведінки: психологический аспект. – М., 1995.
2. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
3. Майерс А. Агрессия. – «Питер - Лит» -Санкт-Петербург, 2000.
4. Ричкова Н.А. Деадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофилактика. – М., 2000.

Семінар № 5-6.

Тема: Суїцидальна поведінка й сексуальні девіації як форми прояву відхиляючої поведінки.

ПЛАН.

1. Суїцидальна поведінка як форма девіацій.
  - Типи суїцидальної поведінки.
  - Соціальні та психологічні причини суїцидальних проявів.
  - Психологічний портрет суїцидента.
2. Сексуальні відхилення.
  - Транзиторні сексуальні відхилення підлітків.
  - Раннє статеве життя як форма девіацій.
  - Статеворольові девіацій.
3. Психологічна просвіта як вид профілактики ранніх проявів девіантної поведінки.

Література.

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.
2. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
3. Бадмаев С.А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. – М., 1997.

4. Еникеева Д.Д. Популярные основы психиатрии. – Д.: Сталкер, 1997. - 432 с.
5. Личко А.Е. Типы акцентаций и психопатий у подростков. – М., 1996.

Семінар № 7.

Тема: *Аддиктивна поведінка як кінцева форма саморуйнування особистості.*

ПЛАН.

1. Причини й чинники формування аддиктивної поведінки.
  - Теорія взаємодії.
  - Соціальні теорії.
  - Теорії особистості.
2. Алгоритм переходу до кримінальної й аддиктивної поведінки.
3. Характерні риси особистості, що веде аддиктивний спосіб життя.
4. Запобігання алкоголізму й наркоманії. Основні етапи профілактичної роботи.

Література:

6. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.
7. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
8. Бадмаев С.А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. – М., 1997.
9. Еникеева Д.Д. Популярные основы психиатрии. – Д.: Сталкер, 1997. - 432 с.
10. Личко А.Е. Типы акцентаций и психопатий у подростков. – М., 1996.

Змістовий модуль № 3.

Семінар № 8.

Тема: *Роль діагностики у виявленні девіацій поведінки.*

ПЛАН.

2. Етапи проведення діагностики девіантної поведінки.
  - Бесіда з дитиною. Підготовчий етап збору інформації.

- Діагностичне обстеження. Банк і батарея методик.
  - Аналіз результатів.
3. Спостереження як первісний метод психолога. Карта Стотта.
  4. Робота з картаю спостереження.

Література:

1. Єгорова М.С. Генетика поведення: психологический аспект. – М., 1995.
2. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
3. Майерс А. Агрессия. – «Питер - Лит» -Санкт-Петербург, 2000.
4. Ричкова Н.А. Деадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофилактика. – М., 2000.

Семинар № 9-10.

Тема: Психопрофілактика й психокорекція девіантної поведінки.

ПЛАН.

1. Етапи профілактичної роботи з девіантними підлітками.
  - Направленість психопрофілактики.
  - Методологічне забезпечення.
2. Корекційна робота з девіантами.
  - Корекційна робота з молодшими школярами.
  - Корекційна робота з дітьми з деформованих сімей.
  - Корекція соціальної дезадаптації.
3. Тренінгові вправи в корекційній практиці.

Література:

- 1.Єгорова М.С. Генетика поведення: психологический аспект. – М., 1995.
2. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
3. Майерс А. Агрессия. – «Питер - Лит» -Санкт-Петербург, 2000.
- 4.Ричкова Н.А. Деадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофилактика. – М., 2000.

Завдання для самостійної роботи

ІНДИВІДУАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Психологія девіантної поведінки як галузь психології.

1. Надайте визначення поняттю «девіантна поведінка» с точки зору соціальної норми.
2. Надайте визначення поняттю «девіантна поведінка» с точки зору особистісних утворень.
3. Назвіть ознаки:
  - аддиктивної поведінки;
  - делінквентної поведінки;
  - криміногенної;
  - дезадаптованої.
4. Який підхід до пояснювання причин девіацій Ви вважаєте найбільш обґрунтованим? Відповідь доведіть прикладами.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Типологія соціально дезадаптованої поведінки.

1. Розкрийте поняття:
  - педагогічна запущеність;
  - агресивний стереотип поведінки;
  - гіпопротекція й гиперпротекція;
  - соціальна дезадаптації.
2. Поясніть сутність й причини появи певних психічних реакцій:
  - реакція відмови;
  - реакція протесту;
  - реакція імітації;
  - реакція емансипації.
3. Визначте роль матері (батька) у формуванні девіантної поведінці в підлітковому віці.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

- Оберіть з числа знайомих підлітка або юнака з девіантними проявами у поведінці.
- Складіть карту спостережень Скотта.
- Визначте тип девіацій.
- Напишіть можливу корекційну програму роботи з респондентом.

**Питання до екзамену з дисципліни «Психологія девіантної поведінки»
для студентів 3 курсу ОКР «Бакалавр»**

1. Визначення поняття «девіантна поведінка» представниками різних психологічних шкіл.
2. Основні підходи до обґрунтування причин девіантної поведінки.
3. Поняття “соціальна норма” як відправна точка в тлумаченні девіантної поведінки.
4. Причини дезадаптивної поведінки підлітків.
5. Поняття диспозиційної поведінки, її формування і наслідки.
6. Відхиляюча поведінка і важко вихованість у дітей.
7. Типи соціально дезадаптованої поведінки.
8. Моделі девіантної поведінки.
9. Девіантна поведінка у творчості.
10. Прояви девіацій як наслідок акцентуацій.
11. Адитивна поведінка як форма девіантної.
12. Криміногенна поведінка як крайня форма девіації.
13. Агресивна поведінка як вид девіантної.
14. Суїцидальні прояви у девіантів.
15. Наркотизм в обсязі девіації.
16. Алкоголізм і паління – супроводжуючі фактори девіацій у підлітків.
17. Вандалізм – одна з форм руйнуючої поведінки.
18. Графіті – соціально небезпечна девіацій підлітків.
19. Гомосексуалізм як прояв девіації.
20. Виктимність особистості як фактор девіантної поведінки.
21. Діагностика девіантної поведінки. Основні складові.
22. Методика ведення карт нагляду.
23. Методика вивчення особистості дезадаптованого підлітка та його оточення.
24. Картка психологічної характеристики особистісного розвитку підлітка.
25. Види програм колекційної роботи з девіантними підлітками.

26. Корекційні вправи з дезадаптованими дітьми.
27. Робота з дітьми, які постраждали від насильства.
28. Профілактика агресивної поведінки.
29. Профілактика суїцидальної поведінки.
30. Профілактика соціальної дезадаптації дітей.
31. Порушення у відносинах дорослих і дітей.
32. Профілактичні засоби у роботі психолога з батьками і педагогами.
33. Профілактика і корекція втеч з дому.
34. Формування девіантної поведінки – процес утворення новоутворень особистості.
35. Акцентуована особистість на шляху до девіантної поведінки.
36. Соціальні фактори, які впливають на формування девіантної поведінки.
37. Ситуативна і удавана девіантна поведінка.
38. Пропаганда насильства засобами масової інформації як впливовий фактор формування адиктивної поведінки.
39. Мотиваційна підструктура відхиляючої поведінки.
40. Типи важко вихованості дітей як наслідок девіанції у поведінці.
41. Деліквентна поведінка підлітків.
42. Криміногенна поведінка підлітків у соціально неблагополучному середовищі.
43. Адиктивна, криміногенна, деліквентна поведінка у світі кримінального кодексу України.
44. Девіанція як різновид психопатології.

Рекомендована література

Базова

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник. – М., 1997.
2. Бадмаев С.А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. – М., 1997.
3. Бойко И.Б. Самоубийство и его предупреждение. – СПб, 1997.
4. Єгорова М.С. Генетика поведения: психологический аспект. – М., 1995.
5. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001.
6. Комплексные исследования в суицидологии. – М., 1996.
7. Наркомания как форма девиантного поведения. – М., 1998.
8. Реан А.А., Коломинский Я.А. Социальная педагогическая психология.
9. Ричкова Н.А. Дезадаптивное поведение детей. Диагностика, коррекция, психопрофілактика. – М., 2000.
10. Еникеева Д.Д. Популярныe основы психиатрии. – Д.: Сталкер, 1997. - 432 с.
11. Личко А.Е. Типы акцентаций и психопатий у подростков. – М., 1996.
12. Ішмуратов А.Г. Конфлікт і злагода. – К., 1998.
13. Немов Р.С. Психологія. Т.ІІ. – М., 1991.

Інформаційні ресурси

14. <http://khomich.narod.ru/DEVIANTNOE-POVEDENIE/Deviantnoe-posobie.htm>
15. http://www.studmed.ru/view/kleyberg-yua-psihologiya-deviantnogo-povedeniya_d0cb3259448.html
16. <http://www.klex.ru/czm>

